

УДК 37.018.46

БІЗНЕС-ОСВІТА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Кузнецова Н.Б.

Черкаський державний бізнес-коледж

У статті розглянуто значення бізнес-освіти та передумови її розвитку в Україні. Автором визначено основні проблеми формування вітчизняного ринку бізнес-освітніх послуг та запропоновано заходи щодо їх вирішення.

In this article the author deals with the business education importance and premises of its development in Ukraine. The author defines the basic problems of the business educational services market forming and also suggests the measures of their resolution.

Вступ. Останнє десятиріччя характеризується кардинальними змінами у стратегії розвитку об'єднаної Європи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності європейського ринку товарів і послуг, істотного збільшення кількості інтелектуально-наповнених робочих місць за рахунок гармонізованого розвитку трьох вершин так званого "трикутника знань" – освіти, досліджень та інновацій. Пріоритетна роль у розвитку економіки тепер належить знанням, адже конкурентоспроможність економіки будь-якої країни забезпечується, насамперед, відповідним рівнем розвитку наявного науково-технічного і освітнього потенціалу.

Дані експертних досліджень Міжнародного інституту розвитку менеджмента (ІМД) в Лозані, на жаль засвідчують про падіння рівня конкурентоспроможності України у світовому рейтингу. Так, якщо в 2007 році наша країна посідала у рейтингу 46-е місце з 55 країн, то уже за 5 місяців 2008 року опустилась на 54-у позицію, перегнавши тільки Венесуелу. Проаналізувавши результати останніх трьох років, дослідники ІМД прийшли до висновку, що втрата Україною потенціалу конкурентоспроможності пов'язана з падінням рівня інтелектуального і людського капіталу, а також неефективністю діючої влади [1, 23]. Щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнес-середовища, то наша країна теж посідає одну з останніх позицій.

Ці дані свідчать про складність тих умов, в яких розвивається сьогодні вітчизняний бізнес, зовнішнє середовище якого характеризується невизначеністю та ризикованістю. Тому для ефективного ведення бізнесу в таких умовах виникає потреба у підготовці висококваліфікованих управлінських кадрів з достатнім потенціалом професійних знань та навиків, здатних швидко реагувати на всі зміни бізнес-середовища та ефективно здійснювати управління всіма напрямками діяльності підприємства.

Велика роль у формуванні новітніх знань з загального менеджменту і управління бізнесом належить саме бізнес-освіті. Зміни в усіх сферах суспільно-економічного життя нашої країни вимагають нового змісту навчання і професійної підготовки, формують нові глобальні завдання перед системою бізнес-освіти.

Дослідження особливостей формування ринку бізнес-освітніх послуг є одним із актуальних питань як для іноземних, так і для вітчизняних науковців та фахівців-практиків. Серед іноземних авторів варто відмітити праці М. Армстронга, Д. Гарвіна, Д. Бургойна, Р. Харрісона, П. Макдональда та ін. Проблема розвитку бізнес-освіти в Україні присвячені публікації та роботи вітчизняних науковців, тренерів-викладачів, бізнесменів-практиків таких як: Н. Борецька, О. Боровська, С. Гвоздьов, І. Шило, Б. Будзан, В. Заболотний, Г. Канафоцька, О. Чубукова, З. Шацька та ін.

Так як ринок бізнес-освітніх послуг в Україні почав динамічно розвиватися декілька років назад і знаходиться на стадії формування, існує безліч проблем, пов'язаних з цим процесом. Інтеграція світового освітнього простору потребує кардинальних змін у методичних та методологічних підходах щодо формування конкурентоспроможного керівника-управлінця на вітчизняному ринку праці. Тому дана тема сьогодні є досить актуальною і потребує більш глибокого дослідження.

Постановка мети. Метою даної статті є визначення сутності та ролі бізнес-освіти, передумов її розвитку в Україні, а також обґрунтування основних проблем формування вітчизняного ринку бізнес-освітніх послуг в умовах трансформаційної економіки і можливих заходів щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бізнес-освіта є найдинамічнішим сегментом ринку освітніх послуг, який повинен забезпечити високий рівень розвитку людських ресурсів шляхом безперервного навчання працівників, модернізувати діючу систему освіти та сприяти реалізації ефективної концепції професійного навчання кадрів на підприємствах.

Узагальнюючи думки фахівців у галузі бізнес-освіти, можна сформулювати таке визначення змісту цього виду послуг, що бізнес-освіта – це рівень вищої освіти в області менеджменту і управління, який добровільно здобувається керівним складом персоналу підприємств, що має певний практичний досвід управлінської роботи, у відповідних навчальних закладах (бізнес-школах, корпоративних університетах та ін.) в результаті послідовного і цілеспрямованого засвоєння змісту навчання згідно з програмами MBA, отримує комплекс навичок і знань, необхідних для управління бізнесом та особистого кар'єрного зросту.

Основним завданням бізнес-освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати нестандартні завдання та приймати правильні управлінські рішення в умовах складних ринкових трансформацій для забезпечення стратегічного розвитку бізнесу.

Передумовами розвитку цієї галузі послуг стали глобальні зміни у ринковому середовищі, а саме структурно-технологічна революція, яка розгорнулася з кінця ХХ ст. і зумовила різке піднесення економічного значення інтелекту і знань, масове впровадження сучасних інформаційних і ресурсозберігаючих технологій, формування принципово нової структури продуктивної діяльності [9, 10]. Ці зміни пояснюють необхідність перетворення економіки України на економіку знань, зокрема, в напрямі розвитку системи безперервної освіти та навчання впродовж життя; створення індустрії сучасних засобів навчання, підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку; освоєння і впровадження наукомістких та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Крім того, крах директивного управління народним господарством при командно-адміністративній системі господарювання, став причиною занепаду економіки країни, масового звільнення працівників, втрати їх кваліфікаційного рівня, що зумовило необхідність перекваліфікації, освоєння нових спеціальностей, вимушений перехід наукових, інженерних та інших кадрів у бізнес. Не маючи теоретичних та професійних практичних навичок ведення бізнесу, у людей виникла необхідність вчитися та освоювати основи загального і професійного менеджменту.

У сучасних умовах господарювання важливим чинником розвитку бізнес-освіти в Україні є формування вітчизняного ринку праці та ринку освітніх послуг відповідно до вимог роботодавців, зростаюча конкуренція, які ставлять нові вимоги до якості робочої сили і впливають на рівень конкурентоспроможності працівника.

Бізнес-освіта є базою самовдосконалення та професійного розвитку працівників у сфері трудової діяльності, сприяє підвищенню кваліфікації, удосконаленню особистих та ділових рис, що є основою кар'єрного росту працівника. Вона повинна стати однією з базових позицій формування нової економічної політики розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечити економічне зростання країни та інноваційний розвиток.

Велика увага останнім часом надається розвитку бізнес-освіти у регіонах. Як відзначає Канафощка Г.П., в реалізації цього завдання пріоритетна роль належить органам місцевого самоврядування, які повинні створити сприятливі умови для розвитку бізнес-шкіл через спільні мережі, які об'єднують бізнес-школи з бізнесом [8].

Завдання бізнес-освітніх закладів має полягати не лише в тому, щоб надавати якісні освітні послуги відповідно до потреб розвитку підприємств регіонів, а й у формуванні розуміння, що навчання персоналу є не тільки можливістю вирішити нагальні потреби підприємства, а й стати невід'ємною складовою довгострокової програми їх стратегічного розвитку, тому що саме кваліфікований персонал у майбутньому може стати джерелом конкурентних переваг регіону. Таке навчання бізнесу скероване на професійне зростання менеджерів, оцінювання їхньої здатності досягати найкращих результатів в управлінні компаніями. Саме тому роботодавці прагматично оцінюють, випускники яких освітніх бізнес-програм найбільшою мірою відповідають їхнім вимогам і можуть принести найбільшу користь компаніям.

Навчатись інноваційним моделям розвитку бізнесу необхідно, використовуючи досвід економічно розвинутих країн, де бізнес-освіта є надзвичайно ефективною та продовжує динамічно розвиватись.

Перша бізнес-школа з'явилася у США за ініціативою Віляма Такера у 1900 р. на базі Дартмутського коледжу. В. Такер заклав основу для підготовки якісно нового покоління бізнесменів і менеджерів, які повинні були оволодіти глибоким розумінням значення і ролі бізнесу, зумів поєднати теоретичне навчання з практичним досвідом бізнесменів. За це він одержав прізвисько "Великий президент". Сьогодні Дартмутська бізнес-школа залишається одним із світових лідерів бізнес-освіти та законодавцем моди у цій області; її досвід було перейнято багатьма європейськими країнами [7].

Наприкінці 80-х років ХХ ст. у США з'явилися найбільш потужні центри бізнес-освіти – корпоративні університети, чисельність яких на сьогодні перевищує 1 500, які здійснюють підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі великого, середнього та малого бізнесу не тільки для своєї, але і багатьох зарубіжних країн. За даними зарубіжних досліджень, половина національного прибутку США

є результатом підвищення освіченості робочої сили [3]. Відповідно до даних міжнародних рейтингів бізнес-шкіл, перше місце незмінно належить США, де відомі такі бізнес-школи як Kellogg, Wharton, Harvard. Європа за останні десятиріччя наздоганяє лідера у цій галузі і з кожним роком цей розрив стає все меншим. Найвищий рейтинг з-поміж європейських шкіл мають INSEAD (Париж) та Лондонська школа бізнесу [10].

Фахівці, які мають бізнес-освіту за міжнародними програмами BBA (Bachelor of Business Administration), MBA (Master of Business Administration) та DBA (Doctor of Business Administration), у своїх країнах користуються високим попитом на ринку праці, є конкурентоспроможними, мають високу заробітну плату, престижні професії та перспективу кар'єрного росту.

В Україні ринок бізнес-освіти почав формуватися ще з 1998 року. Сьогодні серед переліку українських бізнес-шкіл фахівці, як правило, називають столичну п'ятірку, що вже має певне ім'я та історію. Це Міжнародний Інститут Бізнесу (МІБ), Київська Бізнес Школа (КБШ), Києво-Могилянська Бізнес Школа (kmbs), Міжнародний Інститут Менеджменту (МІМ) та Школа бізнесу КІБІТ. Є й регіональний лідер – Бізнес-школа Львівського інституту менеджменту, що задовольняє попит насамперед західного регіону. Крім того, у 2002 р. була створена Українська асоціація з розвитку менеджменту і бізнес-освіти (УАРМБО), яка об'єднала 52 навчальні заклади, основним завданням якої є інтеграція зусиль освітніх установ і бізнесу для впровадження в Україні сучасних ефективних навчальних і управлінських технологій в галузі менеджменту і бізнес-освіти.

Зазвичай MBA-освіту в Україні бажать отримати дві категорії людей. Перша категорія – менеджери середнього рівня, які хочуть рости в професійному плані і ставати керівниками. Друга категорія – це власники, співвласники і топ-менеджери різних компаній, у тому числі і найбільших банків, холдингів тощо.

Щорічно кількість студентів у вітчизняних бізнес-школах збільшується на 20-30 %, але це зовсім не означає, що якість навчання поліпшується. Існує ряд проблем, які перешкоджають належному розвитку бізнес-освіти в Україні.

У вітчизняних бізнес-освітніх закладах недостатньою є кількість викладачів-практиків та висококласних викладачів, які володіють сучасними інтерактивними методами викладання. Досить вагомою сьогодні є проблема підвищення якості та ефективності викладання, здатності викладачів створювати нові знання через відсутність системи оцінки, мотивації професійної діяльності викладачів та їх співпраці з бізнесом. Бізнес-освіта вимагає від викладачів нестандартних нових підходів до методики проведення занять, володіння навичками міжособистісного спілкування, використання таких методів викладання як ділові ситуації, кейсовий метод, робота студентів в команді, групове викладання. Тому необхідно здійснювати підготовку та підвищення кваліфікації таких педагогів через їх стажування у зарубіжних бізнес-школах, залучення іноземних фахівців до навчання новим методам педагогічної майстерності, через систему міжнародного обміну викладачами. Джерелом інформації щодо існуючих можливостей професійного розвитку, вивчення новітніх методик викладання, знайомства з передовою практикою викладання, доступу до кращих зразків методичних матеріалів може стати створення Центрів розвитку викладацького складу (Centers of Faculty Development), які широко практикуються у закордонних навчальних закладах.

Гострою проблемою залишається розробка підручників з бізнес-освіти, методичних матеріалів, зокрема кейсів, методичних вказівок до них, тестів та завдань тощо. Відсутня система накопичення та розповсюдження кращих зразків методичних матеріалів, взаємовигідного обміну ними між навчальними закладами. В Україні достатньо слабо розвинута база дослідницької роботи у цій галузі, яка виступає одним з критеріїв визначення рівня кваліфікації викладача, а також гарантом того, що знання та навички, які формуються протягом програми, мають широкі підстави, відображають реальність та сприятимуть роботі у майбутньому. З цією метою необхідно у вищих навчальних закладах створити систему мотивації та заохочення дослідницької діяльності викладачів та їх співпраці з бізнесом, залучати науковий потенціал ВУЗів до досліджень у галузі бізнес-освіти в Україні.

Недосконалість діючої законодавчої бази у системі освіти, в тому числі бізнес-освіти, запровадження державної акредитації програм MBA, яка, на думку експертів, може призвести до втрати українськими бізнес-школами гнучкості в наданні послуг своїм клієнтам, знизить якість цих програм в Україні і підірве міжнародну конкурентність вітчизняних освітніх установ у цій галузі. Введення державної акредитації програм MBA отримає негативну оцінку в зарубіжних наукових і освітніх колах. Це буде сприйнято як сигнал відсутності в Україні привабливого клімату для розвитку науки і освіти, що, у свою чергу, обмежить приплив у країну сучасних технологій і інвестицій у наукоємні галузі. З цією метою в Україні необхідно створювати недержавні незалежні асоціації, які на прохання своїх членів будуть здійснювати професійну акредитацію програм із менеджменту і програм MBA.

Вагомою проблемою розвитку бізнес-освіти в Україні є неадаптованість закордонних MBA-програм до українського економічного середовища та місцевих умов бізнесу. Більшість MBA-програм, які пропонують українські бізнес-школи, розроблялися західними університетами. Тому для розробки національних бізнес-програм крім іноземних фахівців, необхідно залучати вітчизняних роботодавців, науковців та практиків-консультантів, які б враховували соціально-економічні особливості ведення українського бізнесу, розвивати нові форми співпраці з зацікавленими сторонами.

Психологічний бар'єр та неготовність більшості вітчизняних бізнесменів (особливо в регіонах) сприймати прогресивні інноваційні знання у сфері управління бізнесом, слабкий рівень розвитку філософії бізнесу є важливою перешкодою у розвитку вітчизняної бізнес-освіти. За спостереженнями фахівців з бізнес-освіти, основними студентами бізнес-шкіл є менеджери з першою вищою освітою, здобутою декілька років тому, яка була більш стандартизованою, менш мобільною та не пов'язаною з практичною діяльністю. Тому сприймати нові знання, пізнавати прогресивні зарубіжні методики управління бізнесом більшість керівників бізнес-структур психологічно не готова. З цією метою необхідно на місцевому рівні частіше організовувати круглі столи науковців з представниками бізнес-освіти, проводити семінари, науково-практичні конференції з сучасних проблем розвитку бізнесу в Україні із залученням до участі українських та закордонних компаній, більше пропагувати необхідність та значення вітчизняної бізнес-освіти.

Не менш важливою проблемою є відносно велика вартість річного курсу навчання по MBA-програмах в українських бізнес-школах у порівнянні з зарубіжними (наприклад, у країнах Європи – від 5000 \$ до 25 000 \$, в Україні – від 4 300 \$ до 10 750 \$) [10]. З метою здешевлення навчання необхідно разом із замовником розробляти вітчизняні спеціальні корпоративні програми MBA та PMD, адаптовані до специфіки певної компанії; навчальні і тренінгові програми, які даватимуть знання і навички управлінської роботи, придатні для успішної діяльності в умовах високої динаміки ринку та його глобалізації. Вирішенню проблеми фінансування бізнес-навчання сприятиме розвиток обслуговуючої інфраструктури, зокрема фінансово-кредитної, інформаційної тощо.

Висновки. Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок, що в Україні назріла нагальна потреба у реформуванні діючої системи бізнес-освіти. Пріоритетним напрямком її розвитку сьогодні є інтеграція національної системи бізнес-освіти із сучасними зарубіжними системами в рамках європейського та світового освітнього простору.

На сучасному етапі розвитку суспільства в Україні ефективно розв'язання пріоритетних економічних завдань потребує подальшого розвитку системи бізнес-освіти. Вже сьогодні ринок праці вимагає кваліфікованих менеджерів, здатних мобільно адаптуватися в умовах ринкового середовища, з новітніми знаннями та високим рівнем бізнес-культури. Зміни в усіх сферах суспільного життя вимагають нового змісту навчання і професійної підготовки та висувають нові завдання перед системою бізнес-освіти. У формуванні інноваційних знань у сфері підприємництва велика роль належить бізнес-школам. Але в Україні існує безліч проблем законодавчого, економічного та соціального характеру, які перешкоджають ефективному розвитку ринку бізнес-освітніх послуг. Тому необхідно створити сприятливі умови для бізнес-освіти, яка повинна стати базовою основою формування нової економічної політики діяльності малого та середнього бізнесу. Закордонний досвід свідчить про те, що високий рівень економічного розвитку держави забезпечується, насамперед, високим освітнім рівнем робочої сили. Підготовка висококласних менеджерів сприятиме ефективному управлінню бізнесом на рівні міст та регіонів, що забезпечить їм конкурентні переваги, а країні – економічне зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барова И., Талалай Н. Програмное обеспечение // Бизнес. – 2008. – 23/09.06. – С. 22 – 25.
2. Бізнес-школи по-українськи. Думка фахівців. // www.rynok.biz.
3. Борецька Н.П. Бізнес-освіта в Україні у контексті міжнародного досвіду // Постметодика. – 2001. – № 4.
4. Боровська О. Бізнес-освіта в Україні – міф чи реальність. // www.osvita.org.ua/mba.
5. Гвоздьов С., Шило І. Підвищення якості бізнес-освіти в Україні // www.management.com.ua.
6. Заболотний В. Розвиток викладацького складу закладів бізнес-освіти // www.management.com.ua.
7. Калышевский М. Родина mba. Дартмутская школа бизнеса // Обучение и карьера. – 2008. – № 14(552). – С. 42 – 43.
8. Канафоцька Г. Реалії національної бізнес-освіти // www.vlasnasprava.info/ua/business_learning.
9. Куклін О.В. Економічні аспекти вищої освіти. – К.: Знання України, 2008. – 331 с. – Бібліогр.: С. 298 – 331.
10. Малиновський Б. Бос іде до школи // Український діловий тижневик "Контракти". – 2003. – № 35.